

**ЗАХОПЛЮЮЧИЙ ТВІР
ПРО ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ
Г. ЛАУТЕРПАХТА І Р. ЛЕМКІНА —
ФУНДАТОРІВ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА
ПРАВ ЛЮДИНИ,
ВИПУСКНИКІВ ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

П. РАБІНОВИЧ

*доктор юридичних наук,
академік НАПрН України,
професор кафедри теорії та філософії права
(Львівський національний університет
імені Івана Франка)*

С. ДОБРЯНСЬКИЙ

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та філософії права
(Львівський національний університет
імені Івана Франка)*

Де кілька років тому одному зі спів-авторів пропонованої рецензії випала приємність познайомитися та спілкуватися у Львові з відомим професором міжнародного права Лондонського університетського коледжу Ф. Сендсом — автором декількох монографій. Як не парадоксально, але саме від нього довелося дізнатися про те, що такий класик міжнародного права, як професор Кембриджського університету (Велика Британія) Г. Лаутерпахт на початку минулого століття (1915–1919 рр.) здобував юридичну освіту у Львівському університеті (Львівський національний університет імені Івана Франка). Та, мабуть, ще більше вразило те, що єдиною причиною перебування Ф. Сендса на Львівщині була його особиста глибинна потреба дістати відпо-

відь на запитання: чому декілька випускників юридичного факультету саме цього університету (Г. Лаутерпахт, Р. Лемкін та ін.) згодом стали одними з ініціаторів радикальних трансформаційних змін у міжнародному праві — насамперед становлення міжнародного права прав людини?

Задля того аби дістати відповідь на це запитання (й оприлюднити її у майбутній книзі), професор Ф. Сендс неодноразово приїжджав на Львівщину, досліджуючи там численні архівні матеріали, відвідуючи місця та заклади, де свого часу відбувалися різноманітні резонансні події, що не могли не впливати, так чи інакше, на формування та розвиток правової свідомості, а згодом і фахової діяльності згаданих правників.

І ось, нарешті, тримаємо в руках очікувану книгу професора Ф. Сендса, яка побачила світ минулого року і втілює результати його тривалого й величезного — можна сказати, пан'європейського — пошуку¹. Тож цілком зрозумілим стало наше бажання проінформувати про цю неординарну працю не лише вітчизняних фахівців-міжнародників, а й широку юридичну громадськість.

Передовсім звернемо увагу на нетривіальну назву рецензованої книги: «Вулиця Схід — Захід. Про джерела геноциду та злочинів проти людяності». Мабуть, автор вдався до такого вислову тому, що її головні герої — Г. Лаутерпахт і Р. Лемкін — після закінчення Львівського університету більшу частину свого життя перебували й творили у країнах, розташованих на захід від Львова: відповідно, у Великій Британії та США. Та все ж початковою точкою відліку їхнього руху на Захід став юридичний факультет цього навчального закладу.

Характеризуючи дещо незвичну для нашого читача методологію проведеного професором Ф. Сендсом наукового пошуку, відзначимо, що основним використаним ним дослідницьким методом є так званий *монографічний*. Останній, як відомо, полягає у тому, що творчість певного діяча (ученого) з'ясовується крізь призму усіх тих конкретно-історичних умов, обставин та дій їх учасників, що вплинули (прямо чи опосередковано) на формування його світогляду, ідеології, професійних позицій. Перевагою такого методу є те, що певне явище вивчається у максимально можливій повноті його зв'язків з усіма іншими явищами, від яких воно, так чи інакше, залежало. І ці зв'язки охарактеризовуються авто-

ром не схематично, не абстрактно, а, так би мовити, «наживо». Водночас не можна не зауважити, що означений метод може й ускладнювати чітке розрізнення з-поміж таких чинників, як закономірні та випадкові. Однак, як би то не було, саме завдяки йому полегшується забезпечення граничної конкретності, достовірності, начебто «фотографічності» в описуванні й інтерпретації предмета дослідження. Адже у реальній життєдіяльності кожної людини, кожної спільноти дія обидвох різновидів чинників неминуче насправді поєднується, пов'язується. То чи не у цьому криється «секрет» неабиякої реалістичності, переконливості оповіді Ф. Сендса?

Отож професору Ф. Сендсу вдалося органічно поєднати у своєму творі елементи детального опису історичних подій, біографічної інформації про дієвих осіб книги, про їх погляди, поведінку, творчість, навіть про побутові обставини життя з авторськими інноваційними аналітичними висновками й оцінками.

На сторінках книги майстерно переплітаються життєві долі численних людей, народів, культур, релігій; одне слово, відкривається широка панорама європейської історії першої половини ХХ ст. — історії складної, суперечливої, нерідко драматичної, але фактично правдивої. Враження читача посилюється використанням у книзі численних унікальних фотоілюстрацій, багато з яких оприлюднено уперше. Загалом цей твір Ф. Сендса читається, так би мовити, на одному диханні — глибоко зацікавлюючи читача.

До беззаперечних наукових переваг книги належить прискіплива характеристика тих соціальних чинників, які

¹ Sands Ph. East West Street. On the Origins of Genocide and Crimes Against Humanity. — Weidenfeld & Nicolson, the Orion Publishing Group Ltd, London, 2016. — 464 p.

зумовили поступове формування у Г. Лаутерпахта радикально нових гуманістичних правозахисних уявлень і поглядів. З-поміж таких чинників, зокрема, вирізняються:

- етнополітичні та державно-правові особливості того соціального середовища у Східній Галичині (поліетнічного, полірелігійного й класово структурованого), у межах якого відбувалося — під час гімназійного та студентського періодів життя Г. Лаутерпахта — формування його правових поглядів. А середовище це було, м'яко кажучи, не безконфліктним, а подекуди й дискримінаційним (особливо ж у 1918–1919 рр.);

- навчальні контакти Г. Лаутерпахта з такими гуманістично налаштованими викладачами юридичного факультету Львівського університету, як польські професори Ю. Макаревич та Л. де Берье, а згодом також із австрійським професором Віденського університету Г. Кельзенем. У 1921 р. Г. Кельзен вперше ознайомив Г. Лаутерпахта зі своєю ідеєю про надання людині можливості скаржитися на порушення її прав до національного конституційного суду;

- доленосні міжнародно-правові події, що відбулися після завершення Першої світової війни (зокрема, укладення з Польщею так званої Малої Версальської угоди про захист національних меншин, в якій вперше в історії була передбачена для них можливість скаржитися на порушення їхніх прав до певної інституції Ліги Націй);

- утиснення та дискримінація національних меншин у Польській державі у 20-х роках, а пізніше — варварські акції німецької окупаційної влади у 30–40-х роках минулого століття;

- дії та рішення під час Другої світової війни держав антигітлерівської коаліції та ініційованої ними Організації Об'єднаних Націй (далі — ООН), дискусії й співпраця Г. Лаутерпахта з деякими провідними державно-юридичними посадовцями США та Англії, декотрі з яких у 1945 р. брали участь у проектуванні, а потім й у застосовуванні Статуту Нюрнберзького військового трибуналу.

На окрему увагу заслуговує висвітлення у книзі Ф. Сендса тих міжнародно-правових чинників (певних інституцій, їхніх актів, заходів), котрі послугували, так би мовити, камінцями, що закладали й зміцнювали фундамент правозахисного світогляду Г. Лаутерпахта.

Не можна виключати й того, що Г. Лаутерпахту ставали відомими, так чи інакше, й деякі доктринальні публікації, а також документи неурядових організацій, у яких ще у 20–30-х роках минулого століття висувалися й обґрунтовувалися пропозиції щодо розробки та ухвалення міжнародних актів про невід'ємні права людини та про їх захист і навіть перші проекти таких актів¹.

Як наслідок, перед читачем розгортається широке, можна сказати, епічно-історичне багатоаспектне історичне полотно праволюдннно-захисного спрямування, на тлі якого розвивався і набував практичного значення правовий світогляд Г. Лаутерпахта. Таке значення проявилось насамперед у тому, що опублікована у червні 1945 р. його книга «Міжнародний білль прав людини» (у якій були викладені авторські проекти самого такого Білля і спеціального органу ООН з контролю за дотриманням цього акта), котра — як згодом виявив і документально підтвердив

¹ *Burgers J.* The Road to San Francisco: The Revival of the Human Rights Idea in the Twentieth Century // *Human Rights Quarterly.* — 1992. — Vol. 14. — № 4. — Pp. 447–477.

В. Буткевич — через два роки була роздана членам очолюваної Е. Рузвельт робочої групи (комітету) Комісії ООН з прав людини, котрій було доручено підготувати проект «Міжнародного білля прав людини» (пізніше названо-го ООН «Загальна Декларація прав людини»).

Однак ще й на сьогодні такі заслуги професора Г. Лаутерпахта, на жаль, не оцінені належним чином. І саме нинішня книга Ф. Сендса становить, можливо, найвагоміший унікальний внесок у відновлення науково-історичної пам'яті та справедливості стосовно характеристики процесу формування міжнародного права прав людини та гідної оцінки внеску у нього двох згаданих випускників Львівського університету 20-х років минулого століття.

Одну із частин рецензованої книги присвячено життю і творчості не менш колоритного науковця і діяча — Р. Лемкіна (який повну юридичну освіту здобув теж у Львівському університеті в 1921–1926 рр.). Він став автором першої в історії людства концепції злочину «геноцид» й основним спів-автором Конвенції ООН про заборону цього злочину і встановлення відповідальності за його вчинення. (До речі, цей документ було ухвалено Генеральною Асамблеєю ООН навіть на день раніше, ніж Загальну декларацію прав людини, — 9 грудня 1948 р.) І цю тематику професор Ф. Сендс аналізує та висвітлює з тієї ж методологічної позиції, у такому ж «ключі», стилі, як і матеріал щодо Г. Лаутерпахта. Втім, з огляду на обмеженість обсягу нашої рецензії, дозволимо собі не відтворювати у ній відповідний фрагмент книги Ф. Сендса, — зокрема, зважаючи на те, що у 2014 р. у Львівському національному університеті імені Івана Франка М. Бемом була завершена і згодом у спецраді Одеської націо-

нальної юридичної академії захищена (за спеціальністю 12.00.12) ґрунтовна кандидатська дисертація про міжнародно-правові погляди та діяльність Р. Лемкіна.

Автор рецензованої книги слушно резюмує, що Г. Лаутерпахт та Р. Лемкін, працюючи «паралельно» в один історичний час, нерідко гостро дискутуючи між собою з приводу їхніх концепцій, назавжди золотими літерами вписали свої імена в історію світової міжнародної юриспруденції. Їхні ідеї отримали всесвітнє визнання: концепції геноциду та злочинів проти людства розвивалися пліч-о-пліч як зв'язок, який неминуче пов'язує індивіда та групу (с. 378). І тепер, коли під егідою ООН утворено постійний Міжнародний кримінальний суд з повноваженнями ухвалювати рішення у справах як щодо злочинів геноциду, так і злочинів проти людства, можна належною мірою оцінити, який фундаментальний внесок у розвиток сучасного міжнародного права зробили Г. Лаутерпахт та Р. Лемкін — опоненти за життя, соратники після смерті.

На закінчення зазначимо, що оцінки та висновки професора Ф. Сендса, котрі містяться у рецензованій книзі, заслуговують на особливу достовірність ще й тому, що їх автор займається не тільки виключно науковими дослідженнями, а й неодноразово брав участь у міжнародно-правовому судовому правозахисті (зокрема, у розгляді справи Піночета, а також справ про військові злочини, вчинені у Конго, Югославії, Руанді, Іраку, Гватемалі). Отож, він мав нагоду на практиці, так би мовити, пропустити крізь себе, крізь свою особистість певні ідеї Г. Лаутерпахта і Р. Лемкіна, що дістали втілення у відповідних міжнародно-правових актах, застосовуваних у таких судових процесах.

Підсумовуючи, констатуємо, що завдяки книзі професора Ф. Сендса її читачі отримають можливість ознайомитися з унікальною інформацією про роль Г. Лаутерпахта і Р. Лемкіна у розбудову міжнародно-правових засобів боротьби з порушеннями прав людей

та певних їх груп. Тож є цілком законо-
мірним, що нині видання цієї книги
очікується щонайменше ще у 10 (!)
країнах світу, включно з Україною.
Адже цей твір слугуватиме і ниніш-
ньому, і майбутнім поколінням джере-
лом справді нових знань.

Пропонується видання:

Sands Ph. East West Street. On the Origins of Genocide and Crimes Against Humanity. – Weidenfeld & Nicolson, the Orion Publishing Group Ltd, London, 2016. – 464 p.

Книга відомого англійського юриста-міжнародника, професора Лондонського університетського коледжу Філіпа Сендса присвячена дослідженню життєдіяльності фундаторів сучасного міжнародного права прав людини – Герша Лаутерпахта та Рафала Лемкіна, які у 20-х роках минулого століття здобули юридичну освіту у Львівському університеті. Аналізуються конкретно-історичні причини та обставини, що вплинули на формування та реалізацію гуманістичного правозахисного світогляду цих учених, а також їхній унікальний внесок у проектування міжнародних актів та інституцій із захисту прав людини.

